

HECE

OĞUZ ATAY

ÖZEL SAYISI

HECE DERGİSİ ÖZEL SAYILARI

- 1- TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜ
- 2- TÜRK ŞİİRİ
- 3- AHMET HAMDİ TANPINAR
- 4- TÜRK ROMANI
- 5- DİRİLİŞ VE SEZAI KARAKOÇ
- 6- ELEŞTİRİ
- 7- EDEBİYAT DERGİSİ VE NURİ PAKDİL
- 8- HAYAT, EDEBİYAT, SİYASET
- 9- BÜYÜK DOĞU VE NECİP FAZIL KISAKÜREK
- 10- ÇOCUK EDEBİYATI
- 11- HAREKET VE NURETTİN TOPÇU
- 12- MEKTUP
- 13- NÂZİM HİKMET
- 14- CAHİT ZARİFOĞLU
- 15- MEHMED ÂKİF ERSOY
- 16- MODERNİZMDEN POSTMODERNİZME
- 17- YAHYA KEMAL BEYATLI
- 18- ŞEHİRLERİN DİLİ
- 19- CEMİL MERİÇ
- 20- YERLİLİK
- 21- RASİM ÖZDENÖREN
- 22- GEZİ
- 23- KEMAL TAHİR
- 24- MEDENİYET
- 25- MUHAMMED İKBÂL
- 26- İSLÂM MEDENİYETİ
- 27- ORHAN KEMAL
- 28- BATI MEDENİYETİ
- 29- PEYAMİ SAFA
- 30- GÜNLÜK
- 31- ALİYA İZZETBEGOVİÇ
- 32- DİJİTAL/SAYISAL KÜLTÜR
- 33- AHMET HAŞİM
- 34- AFRİKA
- 35- SABAHATTİN ALİ
- 36- TÜRK EDEBİYATINDA POLEMİKLER
- 37- ÖMER SEYFETTİN
- 38- KARL MARX
- 39- AKİF İNAN
- 40- DENEME
- 41- ALAEDDİN ÖZDENÖREN
- 42- SANAT
- 43- DOSTOYEVSKI
- 44- KUDÜS
- 45- SAİT FAİK
- 46- MİTOLOJİ
- 47- İSMET ÖZEL
- 48- TÜRK SİNEMASI

İÇİNDEKİLER

Mehmet Can Doğan / Türk Edebiyatının Tutunanı / 5

ÇEVRELEYİCİ YAKLAŞIM

İsmet Emre / Oğuz Atay'ın Hayatı / 9

Doğan Hızlan / Oğuz Atay / 24

Enis Batur / "Türkiye'nin Ruhunu Çağırarak Oğuz Atay'da Ansiklopedizm ve Topografya / 29

Figen Abacı / Oğuz Atay'da Dış Dünya İç Dünya Dolayımı / 33

Kurtuluş Kayalı / Oğuz Atay'ın İki Kıskaç Arasındaki Serüveni / 58

Ali Galip Yener / Oğuz Atay'ın Eserinde Kurmacanın Sınırları ve Kurucu İdeolojinin Tutunması Üzerine Notlar / 65

Cemile Odunkıran / Oğuz Atay'ın Metinlerinde Oyunbazlığın Tarihi, Tarihin Oyunbazlığı / 75

Emel Aras / Oğuz Atay Dönemeci Bize Ne Söyler? / 95

Necmettin Turinay / Selim'in ve Turgut'un Zaferi / 102

KURAMSAL YAKLAŞIM

Romanlar Üzerine

Hakan Sazyek / Tutunamayanlar Modernist mi, Postmodernist mi? / 115

Yalçın Armağan / Tutunamayanlar'da Biyografi Vaadi / 133

Cafer Şen / Oğuz Atay'ın Eserlerinde Sahip Olunamayan Kaybın Arzusu; Kaybın Görüngüsü / 148

Birsan Karaca / Oğuz Atay'ın Dostoyevski ile Kurduğu Sanat Bağı: Dostoyevski'nin Yarattığı

"Hayalperest" Tipinin Parodisi / 174

Öyküler Üzerine

İbrahim Şahin / "Aramızda Fark Mesafe Ayrılık Yoktur": Muğlaklığın Hazzı / 189

Ayşe Demir / Oğuz Atay'ın Soruları / 212

Nurseli Gamze Korkmaz / Bir Mektup'luk Zamanı Ölçmek: Oğuz Atay'ın "Bir Mektup" Adlı Öyküsünde

Zaman Kategorisinin Analizi / 221

Sercan Ceylan / Politik Söylemin Postmodernist İronisi: Oğuz Atay'ın "Tahta At" Öyküsünde Politik Kurgu / 235

Zeynep Tek / "Unutulan" Adlı Hikâye Üzerine Aksi Okumalar / 246

Çağla Akar / Bir Suçluluk Sarmalı: Korkuyu Beklerken / 256

Ayşe Sandıkkaya Aşır / Korkuyu Beklerken'de Karakter ve Karakterizasyon / 268

Tiyatro Metni Üzerine

Esra Dicle / "...Bir Oyun Gibi Koyalım Meselemizi..." Oyunlarla Yaşayanlar'da

Modernleşme ve Toplumsal Cinsiyet Meselesi / 284

ELEŞTİREL VE ÇÖZÜMLEYİCİ YAKLAŞIM

Enis Batur / "Amma Hikâye" / 299

Mehmet Can Doğan / Şiirin Parodileşmesi / 301

Bâki Asiltürk / Kötü Yazılmış İyi Bir Roman: Tutunamayanlar / 313

Aslıhan Keleş Kurtoğlu / Postmodernizmin Tüm Açmazlarıyla Tehlikeli Oyunlar'ı Yeniden Okumak / 324

Mustafa Kurt / Oyunun Ciddiyeti: Oyunlarla Yaşayanlar / 334

TEMATİK YAKLAŞIM

- Mehmet Narlı** / Tutunan Babadan Tutunamayan Oğula / 343
Özgür Taburoğlu / Oğuz Atay'ın Kapalı Mekânları / 352
Dinçer Apaydın / Oğuz Atay'ın *Montauk*'i Neresi? / 366
Ahmet İlhan / *Eylembilim*'de Aydın Problemi / 375
İsmail Sert / Oğuz Atay'ın Aydın Taifesi / 384
Vefa Taşdelen / Bir Eğitimci Olarak Oğuz Atay: "Otantik" (Sahih) Eğitimin Belirtileri Üzerine / 393
İrfan Çevik / Oğuz Atay'ın Orhan Veli'si / 410
Müge Göncü / Yitmişliğin / Yitirilmişliğin Korkusu / 415
İbrahim Eryiğit / Oğuz Atay'ın Eserlerinde Matematik / 420
Semra Yaman / Oğuz Atay'ın Öykülerinde Yol ve Yolculuk / 434
Serdar Odacı / *Tutunamayanlar*'da Bir Varoluş Aracı Olarak Medyaya Dair Göstergeler / 451

BETİMSSEL YAKLAŞIM

- Faruk Uysal** / Hangi Oğuz Atay? / 463
İbrahim Demirci / *Bir Bilim Adamının Romanı*'na İlişkin Notlar / 471
Şaban Sağlık / Oğuz Atay'ın *Günlük*'üne Yansıyan Eleştirmen Kimliği / 483
İsa Koyuncu / Oğuz Atay'ın Günlüklerinde Edebiyat Eleştirisi / 494
Sevinç Yıldız / Kurumsal Kimliğin Gölgesinde: Bir Akademisyen Olarak Oğuz Atay / 509
Ali Sali / "Bağışlanmayan Tek Suç: Oyunu Fark Etmek" / 527
Hacer Yeğın Güneş / Bir Romancının Mühendislik İzleği Üzerine / 532

EMPATİK YAKLAŞIM

- Cevat Çapan** / Oğuz Atay'a *Eylembilim*'le İlgili Mektup / 539
Selim İleri / Oğuz Atay İçin / 543
Turan Karataş / "Canım İnsanlar! Sonunda, Bana, Bunu da Yaptınız." / 546
Necip Tosun / Oğuz Atay'dan Yazma Dersleri / 553
Mehmet Aycı / Oğuz Atay İçin Kırk Üç Cümle / 572
Ali Necip Erdoğan / 21. Yüzyılın İkinci Çeyreğine Girerken Olric'le Selim Işık'ı Aramak / 575
Handan Acar Yıldız / Turgut'un Yel Değirmenlerini Kim Yaptı? / 586

SORUŞTURMA

- Güven Turan** / 595
Oğuz Demiralp / 597
Abdullah Uçman / 600
Beşir Ayvazoğlu / 603
Murat Yalçın / 605
Mesut Varlık / 607

BİBLİYOGRAFYA

- İsa Koyuncu** / Oğuz Atay Bibliyografyası / 613

Mehmet Can Doğan

TÜRK EDEBİYATININ TUTUNANI

Oğuz Atay, 15 Kasım 1975 tarihinde *Yeni Ortam* gazetesinde yayımlanan “Bir ‘Garip’ Orhan Veli” başlıklı yazısında, Orhan Veli’nin hayatıyla şiirinin örtüş-tüğünü, şiirlerindeki “tutunamayanlar” gibi şairin kendisinin de bir tutunama-yan olduğunu belirttikten sonra, “Elbette Orhan Veli bunlardan ibaret değildi; sadece balıkçı meyhanelerinin, küçük insanların, aylak aydınların sözcüsü de-ğildi.” der ve şairin edebiyat kurumu için poetik görüşleriyle önemli olduğunu vurgular. Öne çıkardığı görüşler, Atay’ın yorumuyla, Orhan Veli’nin yıkıcı bir hamlede bulunduğunu imler. Atay, daha sonra, “Hiç olmazsa bu konuda bir tutunamayan olmaktan kurtuldu mu Orhan Veli?” diye sorar. Cevabını içinde taşıyan retorik bir sorudur bu ama açık cevabı da verir Atay. Şöyle der: “Bugün edebiyat antolojilerinin, ansiklopedilerin baş köşelerinde yer alan bir şair oldu-ğu için, bu soruya olumlu bir karşılık verilebilir.” Yani, bir tutunamayan olarak yaşayıp ölen Orhan Veli, aradan yirmi beş yıl geçtikten sonra Türk edebiyatının tutunani hâline gelir. Oğuz Atay’a göre, bir şairin ölümünden sonra edebi-yatta tutunduğunun göstergesi, “edebiyat antolojilerinin, ansiklopedilerin baş köşelerinde yer al”maktır; başka bir deyişle edebiyat kanonu tarafından kabul edilmektir.

Atay’ın Orhan Veli hakkındaki sözlerinin bir arzuyu da içerip içermediği karşılıksız bir sorudur. Bununla birlikte, yaşarken o arzuyu duyduğuna ilişkin bir kayıt vardır. Halit Refiğ’e yazdığı 30 Temmuz 1976 tarihli mektubunda, “Ah Halitçiğim! Bir çeteye kapılanamadık bir türlü. ‘Hareket’çilerin Edebi-yat Ansiklopedisinde benim biyografim çıktı; ben de resim filân istediklerine göre, doğru dürüst bir şeyler yazacaklarını sanmıştım.” diye yakınır. Mektubun yazıldığı tarihte, Atay’ın bugün elimizde bulunan külliyatı -“Demiryolu Hikâ-yecileri-Bir Rüya” ile “Eylembilim” adlı metinler dışında- tamamlanmış ama Orhan Veli yaşarken ona gösterilen ilgi değil, o ilginin çok azı bile Atay’dan esirgenmiş; edebiyat kanonu tarafından kabul edilme arzusu, yaşarken kendi deyişle “çeteler” tarafından söndürülmüştür.

Atay, Orhan Veli'den daha talihlidir. Ölümünün üzerinden yaklaşık on yıl geçtikten sonra edebiyat kanonu tarafından kabul edilir, kitapları tekrar yayımlanır, kült bir yazar hâline gelir.

Bugün, Oğuz Atay'ın modern Türk edebiyatının en fazla ilgi gören yazarı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Başta Türk edebiyatı olmak üzere akademinin farklı alanlarında Atay'ın eserleri üzerine yüzlerce lisansüstü tez yapılmış; kitap bütünlüğünde çalışmalar ve sayısız makale yayımlanmıştır. Edebiyat kurumunda saygın bir yeri bulunan Atay'ın eserleri; içerik zenginliği, kurmaca özellikleri, anlatım teknikleri ve çağırıcı çoksesliliğiyle farklı çevrelerin ve farklı okur gruplarının ilgisini çekmektedir. “Marka değeri” hayli yüksek bir yazardır Oğuz Atay. Bu yüzden, kitle kültürüne de hayli çekici gelmektedir Atay ve özellikle *Tutunamayanlar*'ı. Henüz, Gustave Flaubert'in *Madam Bovary*'sinden üretilen “Bovarizm” gibi bir “Tutunamayanlarizm” kavramı çıkarılamamışsa da kitle kültürünün çevriminde fetişleştirilmiştir.

Ömer Faruk Bey Oğuz Atay için özel sayı çıkarma düşüncesini benimle paylaştığında yazarın Türk edebiyatının tutunanı olarak yukarıda belirttiğim durumunu düşündüm. Doğrusu, ilk anda bu durumun ağırlığını hissettim. Konuştukça o ağırlığı yüklenmeye, eski tabirle *muhalled* bir Oğuz Atay özel sayısı çıkarma niyetiyle, ikna oldum. Bu yükü benimle paylaşan yazar ve akademisyenler olmasaydı niyetlendiğim gibi bir özel sayı çıkmazdı. Heyecanları, özverileri, emekleri için her birine teşekkür ederim. İşin hazırlık aşamasında, mutfağında iyi niyeti, özeni, işi sahiplenışıyle yükümü hafifleten Emin Gürdamur'a; bazı yazıların takibini üstlenen Hatice Bildirici'ye, değerlendirme toplantılarını görüşleriyle verimli kılan *Hece* dergisi yayın kuruluna, görsellerle “Albüm” bölümüne katkıda bulunan “Gönülçelen Sahaf”ın sahibi Diyar Hiçyılmaz'a, görsel açıdan temiz bir iş çıkarmak için titizlik gösteren Hatice Ayan'a müteşekkirim.

evreleyici yaklaşım

İsmet Emre

Doğan Hızlan

Enis Batur

Figen Abacı

Kurtuluş Kayalı

Ali Galip Yener

Cemile Odunkıran

Emel Aras

Necmettin Turinay

● ÇEVRELEYİCİ YAKLAŞIM

● KURAMSAL YAKLAŞIM

● ELEŞTİREL VE ÇÖZÜMLEYİCİ YAKLAŞIM

● TEMATİK YAKLAŞIM

● BETİMSSEL YAKLAŞIM

● EMPATİK YAKLAŞIM

● SORUŞTURMA

● BİBLİYOGRAFYA

● ALBÜM

İsmet Emre

OĞUZ ATAY'IN HAYATI

Ailesi ve Çocukluğu

Oğuz Atay, İstanbullu öğretmen bir annenin ve Kastamonulu yargıç bir babanın oğlu olarak 12 Aralık 1934 tarihinde İnebolu'da dünyaya gelir. "Oğuz Atay'ın babası Mehmet Cemil Bey 1932 yılında Boyabat'taki Asliye Azalığı görevinden, 1937 yılına kadar kalacağı İnebolu'ya ceza hâkimi olarak atanmıştır."¹ Oğuz Atay'ın doğumu tam da bu sürece denk gelmiş ve çocukluğunun ilk dönemi, sonradan günlüğünde de bahsi geçecek olan İnebolu'da geçmiştir. Yıldız Ecevit, Oğuz Atay'ın İnebolu yıllarına ait bir gerçekliği şöyle ifade eder: "Küçük Oğuz'un okul öncesi yılları İnebolu ve Kastamonu'da geçer. Annenin bir süre okulu bırakıp zayıf bünyeli oğluya daha çok zaman geçirdiği yıllardır bunlar."² Oğul altı yaşındayken baba Cumhuriyet Halk Partisi Kastamonu milletvekili olarak parlamentoya girer ve oğul on altı yaşına gelinceye kadar bu görevini sürdürür. *Tutunamayanlar*'da özellikle Gençlik Parkı civarının ayrıntılarıyla betimlendiği bu gençlik yıllarını Yıldız Ecevit şöyle anlatır: "Cemil Atay, 1939 ve 1946 yılları arasında iki dönem CHP Sinop Milletvekili olarak TBMM'de görev yapar. Kendi memleketi Kastamonu'dan ise 1946 yılında milletvekili seçilir. Ancak Cemil Atay kısa bir süre sonra milletvekilliğinden ayrılır ve yeni kurulan Millî Korunma Mahkemesi yargıçlığına getirilir. 16.10.1946'da 2. Ticaret Mahkemesinde görevli iken Kastamonu'da boş bir milletvekilliği için yapılan ara seçimle yeniden kendi memleketinden milletvekili olur. Baba Cemil Atay'ın on bir yıllık bir zaman kesitini içine alan milletvekilliği dönemi, Oğuz Atay'ın ilk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da yapmasına yol açar. Kırklı yıllar Ankara'sının siyasal hiyerarşi üzerine yapılmış, ciddi, disiplinli, bürokrat kenti atmosferi, genç Oğuz Atay'ın gelişme yıllarında soluduğu toplumsal atmosferdir."³ Yazar *Tutunamayanlar*'da, "Dün, Bugün Yarın" adlı şiir üzerinden

¹ Ecevit, Yıldız, "Ben Buradayım..." *Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 23.

² Ecevit, Yıldız, age., s. 34.

³ Ecevit, Yıldız, age., s.37.

Z. Hilal Özder

bu yıllara dair yaşanmışlıklarını şöyle anlatır: “When I was a child/Bir yokluktu Ankara”⁴ Babasının resmî görevi dolayısıyla ailenin Ankara’ya taşınması sonucu Oğuz Atay’ın lise yılları Ankara’da geçer. “1951 yılında, Ankara’da liseyi (Maarif Koleji) bitirir. Sonrasında İstanbul Teknik Üniversitesinde inşaat fakültesinde okuyarak 1957’de yüksek mühendis diploması alır.”⁵ Yazarın Ankara günleri, Tutunamayanlar romanının kahramanı Turgut Özben, Selim Işık’ın şiirlerini yorumlarken bir kez daha karşımıza çıkar. Özellikle Ulus ve Gençlik Parkı civarının ayrıntılı betimlemelerinin yer aldığı bu sahneler, bir anlamda Atay’ın gençlik dönemine ait oldukça sıcak ve samimi sahneler barındırdığı kadar bu dönem Ankara’sının içinde bulunduğu yoksunlukları sergiler.

Oğuz Atay, Ankara ve İstanbul’da yedek subay olarak askerliğini tamamlar. Bu yıllarda bir süre, İstanbul’a taşınmış olan ünlü *Pazar Postası* dergisinde “libero gibi” çalışır; redaksiyonda bulunur, tercüme yapar.

Denizcilik Bankası A.Ş. adına, İstanbul’daki bazı iskeleleri (Üsküdar ve Karaköy gibi) yapar. “Oğuz Atay inşaat mühendisi olarak, diğer işlerinin yanı sıra İstanbul’daki eski Karaköy vapuru iskelesinin ve Maslak caddesinin yapımında çalışır.”⁶

Memuriyeti

Feryal Çeviköz, Oğuz Atay’ın memuriyet hayatına dair şu bilgileri paylaşmaktadır:

⁴ Atay, Oğuz, *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, Ekim 1992, s. 115.

⁵ Seyppel, Tatjana, *Oğuz Atay’ın Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 27.

⁶ Gürsel, Mehmet, “Oğuz Atay: 1934-1977”, *Gökyüzü* dergisi, S.1, s. 46.

Genç Oğuz Atay, bir mühendis olarak 1957 yılının Haziran ayında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra altı ay Anayol Şirketinde çalışıyor. İlk işi bu. Tezkeresini alan Atay, askerlik dönüşü ikinci iş müracaatını Denizcilik Bankası İstanbul Şehir Hatları İşletmesi Müdürlüğü'ne yapmıştı; Sultanahmet'te Ticarethane Sokağı 43/2 No'lu evde yaşarken. 25 yaşındaydı.

Elinde, bir yakını, Akif Eyidoğan'ın kartıyla Denizcilik İşletmeleri'ne iş müracaat dilekçesini vermek üzere girdiğini hayal edebilirsiniz. Belki de o yıllarda Atay'ın kendisi bile düşünmüyordu edebiyat dünyasına yazar olarak geçeceğini. Eyidoğan, işletmedeki bir arkadaşına şu sözlerle öneriyordu genç mühendis Atay'ı: "İki gözüm, telefonla arzettiğim, yüksek mühendis Oğuz Atay'ı takdim eder, hürmetinizi bekler, gözlerinizden öperim..."

Tarih 12.6.1959... Denizcilik İşletmeleri, şirket bünyesinde istihdam etmek üzere çeşitli elemanlar alıyor. Mühendis Oğuz Atay kendi el yazısıyla müracaat dilekçesini şöyle kaleme almış: "Denizcilik Bankası İstanbul Şehir Hatları İşletmesi Müdürlüğü'ne, Müdürlüğünüz emrinde, ihtiyaç gösterilmiş bulunan yüksek mühendis olarak çalışmak istiyorum. 1957 yılı Haziran ayında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesinden mezun oldum. Altı ay Anayol Şti.'nde çalıştım. Halen askerlik hizmetimi de bitirmiş bulunuyorum. İstihdamım için gereken işlemin yapılmasını saygılarımla arz ederim." İmzasını, dilekçenin üzerine yapıştırdığı 15 kuruşluk bir damga pulu ve bir kuruşluk Tayyare pulu üzerine atar. Atay bu dilekçe eşliğinde müracaat ettiği Denizcilik İşletmelerine 727 dosya numarasıyla 17.7.1959 yılında 40 Lira yevmiye ile geçici personel olarak çalışmaya başlıyor. 21.11.1962 yılında kendi isteğiyle ayrılana kadar, üç buçuk yıl sürer bu görev. Bu süre içinde Atay, İşletmenin İskele ve Binalar Bakım, Tamir ve Kontrol Elemanı olarak "istihdam" edilir. İki sene çalıştıktan sonra terfi hakkını kazanan Oğuz Atay'ın 6. dereceden 40 lira olan yevmiyesi, 1961'in 10. ayında 7. dereceden 48 lira "iblağ" eder."

Oğuz Atay bundan sonraki mesleki yolculuğunu akademisyen olarak sürdürür: "Oğuz Atay 26.12. 1960 tarihinde, o zamanlar İstanbul Teknik Okulu adını taşıyan, daha sonra İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne (İDMMA) dönüşen, bugün ise Yıldız Teknik Üniversitesi olan kuruma 'İnşaat Şubesi Asistanı' olarak girer. 1963 yılından sonra da kurumun

⁷ Çeviköz, Feryal, *Tempo* dergisi, Aralık 1995, s. 150.

gece etkinlik gösteren İstanbul Yıldız Akşam Teknik Okulu'ndaki topografya asistanlığı işini ikinci görev olarak üstlenir. Öğretmen, öğretim görevlisi ve son olarak da öğretim üyesi kadrosunda sürdürdüğü bu işini hiç bırakmaz Atay; 1960 yılından, hastalandığı 1976 yılı Aralık ayına kadar kesintisiz sürdürür.”⁸

Mizacı

Kafka gibi Oğuz Atay da, bu dünyayı bırakıp gitmeden kısa bir süre önce babasına bir mektup yazdı. Atay'ın “Babama Mektup” adlı bu hikâyesi, kurmaca yanları görece az bir hikâyedir. Bu hikâyede oğul, “Ben bu asık suratlı aydınlara hiç benzemiyorum babacığım” diye yakınıdır. “Onlara karşıyım ve senin içtenliğinden yanayım.” Bu anlamda giderek (babası gibi) “muhafazakâr” olmaya başladığından söz eder. Resmî ilericiliğe belirgin bir tepkidir bu. Örneğin, yine babası gibi, medeniyetin o gün itibarıyla vardığı noktaya yönelik olarak da sevgisizlik beslemektedir; televizyondan nefret etmektedir.

Halit Refiğ İngiltere’de, hastanede iken ziyaretine gittiği zaman, hastalık hâlindeki mizacıyla sağlıklı hâli arasındaki farkı şöyle vurgular: “Oğuz, hastalığı ortaya çıkmadan önce, bu duruma gelmeden önce, zaman zaman mızımlık derecesinde şikayetçi bir adamdı. Yani, çoğu zaman, etrafında olup biten işlerden çok şikayetçi bir hali vardı. İnsanların terbiyesizliğinden, yalancılıklarından, sözlerinde durmayışlarından, sahte şöhretle ortalıkta boy göstermelerinden, insanlar arasında küçük çıkarlara dayalı ilişkilerden, bağlardan, şehrin yıpranmasından, siyasi durumlardan her şeyden.. genelde çok şikâyet etmez hâle gelmişti. Garip bir sükunet içindeydi. Gayet sakindi.”⁹ Bu da onun özellikle sağlıklı zamanlarında topluma yayılmış olan ikiyüzlülükten, bencillikten, yalancılıktan ne kadar yakındığını gösterir ki özellikle *Tebhlikeli Oyunlar*’ın Hikmet Benol’ünün Türk toplumuna yönelik eleştirileri biraz da onun bu eleştirel mizacından beslenmekte, söz konusu mizaç romanda ironiyle buluşmaktadır. Onun mizacında kökleşmiş olan bu eleştirelilik *Tebhlikeli Oyunlar*’da sayfalarca süren ironilere dönüşür. Belki de bir bakıma romanın “Ülkemiz” başlığını taşıyan dördüncü bölümü, tamamen bu kolektif duruma yönelik keskin bir eleştiri olarak kaleme alınmıştır. Doğu-Batı mukayesesinin de yapıldığı bu bölüm, özellikle Kemalist kitsche yönelik ciddi bir muhalif öz de taşır. Özellikle ülkenin dört bir yanına yayılmış olan ve bütün kurumların vazgeçilmezi görünen heykel sanatına yönelik eleştiriler, Oğuz Atay’ın mizacı üzerinden bir edebiyat metninin en ironik

⁸ Ecevit, Yıldız, “Ben Buradayım...”, s. 503.

⁹ Yırcalı, Azmi, “Ölümünün 10. Yılında Oğuz Atay”, *Zaman* gazetesi, 7 Kasım 1987 Cumartesi. Yazarın, hayatı ile ilgili malumatların büyük bir çoğunluğu, Yırcalı’nın, ailesi, arkadaş çevresi vs. ile yaptığı röportajlardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

göndermeleriyle buluşur: “Heykel yapmak, satmak ve bununla ilgili her türlü alışverişin yasaklanmış olduğu tarihsel dönemlerde bile insanları heykelleştirme geleneği bozulmamıştır.”¹⁰ diyen Oğuz Atay, belki de asırlardır Doğu dünyasına hâkim olan lider fetişizminin bütün zamanlara hâkim bir hastalık olduğunu, çok erken dönemlerde teşhis eder. Onu ve karakterini çağdaşı pek çok yazardan ayıran en belirgin çizgi de budur; kendine has ironisiyle en kırıcı yaklaşımlarda bile bulunurken karşısındakini incitmeme eğilimidir.

Yazarın karakteri ve mizacına dair bir başka tespit de ne kadar çekilmez ve hüznü olursa olsun hayata karşı beslediği umudu “kahkaha” ile zenginleştirmiş olmasıdır. Öyle ki *Tutunamayanlar*’daki “Tutunamayanlar Ansiklopedisi”nde canlandırdığı tiplerden başlayarak *Tebhlikeli Oyunlar*’ın Hikmet’ine kadar hemen herkesin acılı-kederli hayatını bir “ha-ha” ile dengeler. Hikmet, birey veya topluma yönelik her tespitinden sonra eleştirinin ağır havasını bir kahkahayla ortadan kaldırır. İngilizlerin “sence of humour” dedikleri ironi böylece onun karakterinden çıkarak yarattığı metinlerin de vazgeçilmez hamuruna dönüşür. Örneğin *Tebhlikeli Oyunlar*’da tıp bilimine ve doktorlara yönelik eleştirilerini yine bu ironi eşliğinde sunar. “Beyaz Gömlekliler Tarikatı” tesmiyesiyle tıp camiasına yönelik eleştirilerini şöyle dile getirir:

Beyaz Gömlekliler Tarikatı’nın en aşağı mertebesinde bulunan hademeler başlarını sallıyorlardı: Üstadı azamlar sadece “Enteresan Vaka”lar ile ilgilenirdi. Yani, hasta yakınlarının anlayacağı dille “Ümitsiz Hasta”lara bakarlardı. Bilim bu demekti. Böyle, ölüme yakın tarihli hastaların çevresinde asistanlardan, mütehasıslardan meydana gelmiş kutsal bir daire bulunurdu. Ve bu “Enteresan Vaka”dan, bütün insanlık için mutlu sonuç çıkarılırdı. Bu bilim demekti.¹¹

Haddizatında bilimin bu olmadığı, tam da bunun tersine bir şey olduğunu o keskin ironiyle öncesinde hiçbir yazar bu kadar etkileyici şekilde dile getirmemiştir. Bu tebessüm ettirici üslup, elbette ondan önce Tanpınar’da, onun *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne de hâkimdir ancak Atay’ı ondan ayıran temel özellik, Cumhuriyet’in başlarından, hattâ Tanzimat’la başlayan Batıcılık, pür-bilim fetişizmi ve sağlık ile fen bilimlerinin Tanrılaştırılması süreçleri tek bir hareketle böylesi bir eleştiriye hiç maruz kalmamıştır. Bu da Oğuz Atay’ın kolektif şuur akışının en yoğunlaştığı süreçlerde bile karakterini bunun kıyısın-

¹⁰ Atay, Oğuz, *Tebhlikeli Oyunlar*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 113.

¹¹ Atay, Oğuz, *Tebhlikeli Oyunlar*, s. 199.

da tutmasını becermesi ve özgüveninin her türden tazyike meydan okuması ile ilgili olmalıdır.

Yazı Hayatı

İyi bir okuyucu, Doğu ve Batı edebiyatları ile kültürlerine son derece vâkıf olmasına karşın, ilk romanına değin hemen hiçbir gazete ve dergide kurgusal metin yayımlamayıp, Türk edebiyatına eklediği bir “ilk”e daha imzasını atmıştır Oğuz Atay. Çünkü bizde, kitap yayımlama aşamasına gelene değin, hemen bütün yazarlar, gazete ve dergi sayfalarından geçmiştir. Bu gerçeğe, yazarın ölümünden hemen sonra Güven Turan da dikkat çekmiştir: “Genellikle bizde yazarların, uzun bir dergi ya da gazete deneyinden sonra kitaplarının yayımlandığı görülmüştür. Oysa Oğuz Atay ‘Tutunamayanlar’la birdenbire edebiyat dünyamıza girmiş, daha sonra yayımladığı romanlarıyla da kısa sayılabilecek bir süre içinde, belli bir yer kazanmıştır.”¹²

1970'ten Önce

Oğuz Atay'ın İstanbul günlerinde edebiyat, sinema konularında sohbet çevresini oluşturanlardan biri de Halit Refiğ'dir. “Halit Refiğ, Atay'ı 1956 yılında tanımıştır. ‘Oğuz Atay, Teknik Üniversite son sınıf öğrencisiydi. Turhan Tükel vasıtasıyla tanıştık. Ben o tarihte Yeni Sabah Gazetesinde çalışmaktaydım. Tükel de o gazetede çalışmaktaydı. Bu vesileyle Oğuz Atay'la tanıştık. Onunla Turhan Tükel'in arkadaşlıkları ise spordan gelen bir arkadaşlıktı sanıyorum. O tarihte bu ikilinin üçüncü en yakın arkadaşı mimar Orhan Şahinler'di; çok sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin ve dolayısıyla Mimar Sinan Üniversitesinin ilk rektörü olacaktı. Çok iyi bir okuyucuydu. Ama henüz bir yazarlık sorunu yoktu. Ya da çevresindekilere hissettirmiyordu.”¹³

Cevat Çapan da Oğuz Atay'ı aşağı yukarı aynı günlerde, 1957 sonlarında tanımıştır. “O dönemde de Oğuz Atay'ı bir edebiyatçı olarak tanıdım, yani edebiyata çok yakın bir insan olarak tanıdım.” Çapan'la Atay aynı dönemde askere gitmişler ve yedek subay okulunda birlikte Ankara'ya atanmışlardır. Atay, Millî Savunma Bakanlığının istihkâm dairesinde; Çapan, protokol şubesinde görevlidir. “Oğuz Atay askerde Beckett'in ünlü oyununu, *Godot'yu Beklerken*'i Türkçeye çevirdi mesela” diye anlatır Çapan; “Sırf büyük ilgi, büyük sevgi duyduğu için. Bu çeviri Küçük Sahne'de oynanan Mustafa Ertuğrul çevirisinden sonra, ancak bilinen Ferit Edgü çevirisinden önceydi ve yayımlanmadı. Hatta

¹² Turan, Güven; “Oğuz Atay'ın Ardından”, *Cumhuriyet* gazetesi, 17 Aralık 1977, s. 7.

¹³ Agy., s. 7.

o çevirinin ne olduğunu da pek bilmiyoruz. Kendisi de ya kaybetti, ya bir yerde duruyordur.” Ünlü *Pazar Postası* dergisi o günlerde Ankara’dan İstanbul’a taşınmıştı. Cevat Çapan ve askerliğinin son dönemini İstanbul’da yapan Oğuz Atay, Turhan Tükel’in yönettiği *Pazar Postası*’nda buluşurlar. Dergide Çapan tiyatro yazıları, Halit Refiğ sinema yazıları yazmaktadır. Çapan, “Her türlü işe koşuyordu, birçok yazılar yazıyordu, boş kalan yerlere çeviriler yapıyordu.” der. Halit Refiğ de o yılları şöyle yâd eder: “Yazıların büyük bir kısmının redaksiyonunu Oğuz Atay yapmaktaydı. Haber cinsinden, yorum cinsinden çıkan yazıların büyük bir kısmını Atay kaleme almaktaydı.” Ama o dönemde Atay’ın kendi imzasıyla yazılar yayımladığını hatırlamaz Refiğ. Çapan, “Tanıdığım o yıllarda Oğuz Atay’ın edebiyata olan yakınlığı bir okuyucu olarak şaşırtıcı bir zenginlik gösteriyordu. Çok okuyan bir mühendisti. Bir mühendis için şaşırtıcı bir edebiyat merakı vardı. Edebiyat dışında sinemaya, resme, tiyatroya da meraklı birisiydi. Ve *Pazar Postası*’nda bunu daha yakından gördüm. Sonra, yabancı edebiyatla da çok ilgilenen bir yazardı. Yabancı edebiyata olan merakı o kadar incelmış bir düzeyde idi ki, Türk edebiyatı konusunda düşündükleri bazı Türk edebiyatı meraklılarını kızdırabilirdi. Türk edebiyatına çok tepeden bakıyormuş izlenimini verebilirdi. Bu tabii yanıltıcı bir gözlem; çünkü yetişmekte olan bir yazar, kendine büyük ustalar seçmek zorunda...” diyerek ekler: “Oğuz Atay’ın bir yazar olacağı, bir romancı olacağı belli değildi. Çünkü mühendislik işini de ciddiye alan birisiydi. Hatta o yıllarda sanıyorum asistan olarak çalışmaya başladı Yıldız Teknik Okulu’nda. Gene, inşaat işleriyle uğraştı. *Pazar Postası* kapanmış, 1960 İhtilali sonrasında görelî bir özgürlükler ortamı belirmişti. Sosyalist fikir dergisi teşebbüsü de o günlerde doğdu: ‘Olaylar’. *Pazar Postası*’nın kapanmasından sonra bir grup arkadaş bir dergi çıkarma girişiminde bulunduk. Paralar falan toplandı ama dergi çıkmadı.” Halit Refiğ, bu süreci şöyle anlatır:

Bu işin başında, bu işin ağırlığını çeken Oğuz Atay’dı. Bir de Turhan Tükel. Tabii girişimciler arasında o tarihlerde Sencer Divitçioğlu, Murat Sarıca, Selahattin Hilav falan da vardı. Hayır, İdris Küçükömer yoktu. Küçükömer galiba o tarihlerde (1961) Türkiye’de değildi. Rana Tartal, Özcan Köknel, Adil Akçaoğlu vardı. Kemal Tahir geri plandan destekledi. Kemal Tahir elbette bu kadronun yakın dostuydu. Ama prensip olarak, 1950 yılında bir afla cezaevinden çıktığındanberi, fiilen hiçbir harekete katılmama tavrındaydı. Nitekim, daha önce *Pazar Postası*’nda da Kemal Tahir’in belli bir ağırlığı olmuştu. Zaten gazetenin sahibi Cemil Sait Barlas’la (bugünün Mehmet Barlas’ının pederi) iyi dostlardı. Fakat bu Olaylar dergisi yürümeyecek, bir teşebbüs halinde kalacaktı. Bu konudaki bütün mali yükü Oğuz Atay yük-

lenmişti. Yazıhane falan tutulmuştu, yazı masası, iskemle gibi bir dergi idaresinde bulunması gereken demirbaş eşya, kâğıt, kalem, her neyse, bunlar maddi katkıda bulunmuş olan herkese zarflar içinde hesabı tam çıkartarak paraları iade etti. Oğuz'un, sosyalist aydınların kaypaklığı açısından, gayri ciddiliği açısından, dönemlikleri açısından zannediyorum ilk önemli hayal kırıklığı bu olayla oldu.¹⁴

“Olaylar” dergisi teşebbüsü, tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmış; bu arada, anlaşıldığı kadarıyla, Oğuz Atay’ı yeni kararlar arifesine yöneltmiştir. Halit Refiğ şu değerlendirmelerde bulunur: “1962 yılından başlayarak Atay’la eskisi kadar sık görüşemez olduk. Onun ölüm tarihine kadar aramızda hiçbir kırıngılık verici olay olmamıştır. Birçok dostumla olmuştur, ama Oğuz Atay’la değil. Özel hayatlarımızdaki değişikliklerin de etkisi vardı kuşkusuz; ikimiz de evlenmiştik, ben gazeteciliği bırakarak film yönetmenliğine başlamıştım, o mühendislik çalışmalarına yoğunluk vermişti; ama galiba en büyük sebep, ‘Olaylar’ dergisinin doğmadan ölmesi olmuştur. Bu olay, saf, idealist, deyim yerindeyse çocuksu duygularla kendisine bağlanmış olan Oğuz Atay’da çok menfi bir etki meydana getirmişti.” Cevat Çapan, “Olaylar” dergisi serüveninden sonra iki yıllığına Türkiye’den uzakta kalmıştır. Çapan, yurda döndükten sonraki izlenimlerini şöyle aktarır:

Dönüşümde, Oğuz Atay’la Sinematek’in açılışında yeniden karşılaştık. Ve yeniden birbirimizi bulduk, yeniden görüşmeye başladık. Atay, henüz bir okuyucu olarak edebiyatla ilgisini sürdürüyordu. Kierkegaard okuyordu, felsefe okuyordu ve modernist akımın yazarlarını izliyordu. Joyce, Thomas Mann, Proust, Musil... ilgi alanı çok genişti artık ve çok yüksek düzeyde edebiyat konularıyla ilgileniyordu. Hatta bu edebiyat ilgisinin düzeyi yükseldikçe birtakım kitaplarını da elden çıkarıyordu. Bunları boşuna okumuşum, ya da bir daha okumam, gibi bir tutumu vardı. Başlangıçta daha politize bir okurken, okurluğunun bu aşamasında daha az politik kitaplar okumaya başlamıştı, daha sanatın gizini keşfetmeye çalışan bir tutumu vardı.

Atay, bundan sonra ortaldan kaybolacaktır, uzun süre görünmeyecektir kimseye. Halit Refiğ, bu süreçte Atay’la ilgili anılarını aktarırken şunları söyler:

¹⁴ Yırcalı, Azmi, “Halit Refiğ’le yapılan röportaj”, *Zaman* gazetesi, 4 Kasım 1987 Çarşamba.